

کُتَرِپوان تُنال

آهنگسازی به شیوه‌ی باخ

داشته‌ی علیرضا مشایخی

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهرور

تهران ۱۳۹۳

فهرست نویسی از مشایخ

- سرشناسه : مشایخی، علیرضا، ۱۳۱۸-
عنوان و نام پدیدآور : کترپوان تنال؛ آهنگسازی به شیوه‌ی ... نوشتن علیرضا مشایخی.
مشخصات نشر : تهران: ماهور ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص.
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۲-۳۷-۱
وضعیت فهرست نویسی : قیفا
یادداشت : چاپ قبلی: نشر چشمه، ۱۳۸۵ [۱۵۲ ص.].
موضوع : کترپوان
موضوع : باخ، یوهان سباستیان، ۱۶۸۵-۱۷۵۰.
موضوع : Bach, Johann Sebastian
موضوع : هارمونی
موضوع : آهنگسازی
رده بندی کنگره : MT ۵۵/م۵۱۹ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی : ۷۸۱/۲۸۶
شماره ی کتابخانه ی ملی : ۳۳۳۰۷۲۵

مهور - هنری فرهنگی - هنری ماهور

تهران، پلازمه پان، فوقی، شماره ۴۲، طبقه ۵ هکف
کدپستی: ۱۹۵۷۵-۴۷۷
تلفن: ۷۷۵۰۶۵۵۲ فکس: ۷۷۵۰۶۵۵۲

www.mahoor.com info@mahoor.com

کُنترپوان

آهنگسازی به شیوه‌ی با

نوشته‌ی علیرضا مشایخی

نقاشی روی جلد: الیزابت هولنهاوس

صفحه‌آرا: سمانه سرافراز

نسخه‌پرداز: کاوه صادقی‌آزاد

چاپ اول ماهور: ۱۳۹۳

تعداد: ۲۲۰۰ جلد

لیتوگرافی: کارا

چاپ و صحافی: کهتمونی‌زاده

© حق چاپ محفوظ است.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۲-۳۷-۱ ISBN: 978-964-8772-37-1

فهرست

۹		دیباچه
۱۳		کُنترپوان دوبخششی
۱۵		یک نت در برابر یک نت
۱۵		الف. مطبوع‌ها
۱۵		ب. نامطبوع‌ها
۱۸		تمرین‌ها
۱۹		دو نت در برابر یک نت
۲۱		نت‌های بیگانه
۲۲		به‌کارگیری مکرر سوم‌ها و ششم‌های موازی
۲۲		حرکت ملودی خلاف طبیعت گام (به‌ویژه در می‌ماژور)
۲۳		به‌کارگیری فاصله‌های کاسته و افزوده
۲۵		تمرین‌ها
۲۷		سه نت در برابر یک نت
۳۲		نت‌های پدال
۳۳		چندصدایی پوشیده متشکل از آکوردهای سه، چهار و پنج‌صدایی
۳۷		تمرین‌ها
۳۷		چهار نت در برابر یک نت
۳۹		برش گذر به هفتم
۳۹		نت‌های همسایه
۴۱		آپازیاتور
۴۲		گریز
۴۳		کامبیاتا
۴۸		تأخیر
۵۲		تمرین‌ها
۵۵		دوصدایی آزاد و گفتاری بر نگارش انوانسیون دوصدایی
۶۳		تمرین‌ها

۶۵	کُترپوان سه بخشی
۶۷	یک نگاه کلی
۷۱	مثال‌هایی با توجه به تعداد نت‌ها در برابر هم
۷۷	تمرین‌ها
۷۹	تمرین‌ها
۸۳	سکوت و نت‌های کشیده
۹۳	شیبه‌سازی
۹۵	تم پلی و شیوه‌ی گسترش در انوانسیون
۱۰۱	صدایی آزاد و گفتاری در نگارش انوانسیون
۱۰۹	پیوست ۱
۱۱۱	گفتاری ساده و ساده‌ی کُترپوان چهارصدایی
۱۱۷	پیوست ۲
۱۱۹	کُترپوان کوسه
۱۲۲	اشغال
۱۲۴	انتقال دوازده
۱۲۶	انتقال دهم
۱۲۸	کُترپوان معکوس در سیم‌ها، گوناگون
۱۳۱	پیوست ۳
۱۳۳	برخورد هم‌آوایی و هم‌آهنگی

دباجه

آنچه را که امروز کنترپوان تنال می‌نامیم نتیجه‌ی منطقی پیدایش تفکر چندصدایی عمودی (هارصونی) از درون چندصدایی افقی (کنترپوان مدال) است. در سال‌های دوران تحصیل در وین، تدریس واسدی عنوان کنترپوان تنال در دانشکده‌های موسیقی مرسوم نبود، بلکه شیوه‌ی آموزش به گام‌های بود که دانشجو می‌بایست بر بنیاد شناسختی که از آثار پالستینا^۱ و درس‌های وی به دست می‌آورد، شیوه‌ی باخ^۲ در انوانسیون و فوگ را می‌آموخت. اما در دیگر دانشکده‌های موسیقی دنیا، به‌ویژه در انگلستان و آمریکا که کمتر تحت تأثیر شیوه‌ی موسیقی آلمانی بودند، خودآگاهی گسترده‌تری در زمینه‌ی «شیوه»‌های یادگیری کنترپوان تنال وجود آمد.^۳ یوهان یوزف فوکس^۴، آهنگساز اتریشی را می‌توان بنیان‌گذار آموزش این شیوه دانست، هرچند تلاش او شیوه‌ی کار او در رابطه با موسیقی مدال بود اما به آسانی می‌توان آن را به حوزه‌ی تنالیته نیز گسترش داد. افزون بر آن در این کتاب به آثار و نوشته‌های اریک تیمن^۵

1. Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594)

2. Johann Sebastian Bach (1685-1750)

۳. نک. کنترپوان مدال، علیرضا مشایخی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران (۱۳۸۲).

4. Johann Joseph Fux (1660-1741)

5. Eric H. Thiman (1900-1975)

کنت کِنن^۶ و والتر پیستون^۷ نیز نگاه شده است.

این رساله، چون دیگر نوشته‌های من در زمینه‌ی آموزش دانش موسیقی، بهتر است با همراهی و زیر نظر آموزگاری توانا و آشنا با این علوم فراگرفته شود. به‌طور کلی هارمونی و کنترپوان تنال، دو گونه برخورد با یک موضوع هستند. در نظر من باخ، بهترین راهنما، آموزگار و استاد کنترپوان تنال است. هنرجویانی که با دانش هارمونی آشنایی و بر آن تسلط دارند و امکان دسترسی و استفاده از کلاس را نداشته باشند، این امکان را خواهند یافت که با این کتاب، گام به گام و به‌تنهایی، کنترپوان تنال را بیاموزند که دست‌کم در مرحله‌های بنیادین آن دشوار نخواهد بود. امیدوارم که خواننده‌ی این کتاب با کنترپوان مدال نیز آشنایی داشته باشد. هدف این رساله رسیدن به دانشی کاربردی در کوتاه‌ترین و مطمئن‌ترین راه برای دانشجویان ایرانی بوده است. سرچشمه ما سده‌هاست که از تمدن موسیقی بین‌المللی عقب مانده است و این گونه می‌توان مورد سرعت یادگیری خونسرد ماند. در نگارش این رساله نخستین قدم را برداشتم که در موقتی همه‌ی کتاب‌هایی است که درباره‌ی کنترپوان خوانده‌اید و کوشش نهایی یادآوری همه‌ی آن چیزهایی است که دریافت باخ را برای ما ممکن می‌سازد. مرجع نهایی در این پژوهش‌ها، تنها و تنها آثار باخ است؛ به‌ویژه کتاب‌های *انوانسیون‌های* *مصلحی و سه‌صدایی*^۸ و *پرلود- فوگ‌ها*^۹.

در آغاز با مقدمه‌ی معمولی نت در برابر نت و دو نت در برابر یک نت و... که ارزش کاربردی بسیاری دارد شروع می‌کنیم اما آنچه که این رساله را از دیگر کتاب‌ها متفاوت ساخته این است که در هر قسمت و گویی بی‌درنگ به چگونگی برخورد باخ با مسئله‌ی مورد بحث اشاره می‌کنم. یادآوری چند نکته را نیز ضروری می‌دانم. نخست آنکه تمام آنچه که باخ به کار برده است هدف نهایی ما از نظر کاربرد کنترپوان تنال است و دیگر آنکه، باخ به‌ندرت به کار برده تا زمانی که به توانایی خود در آهنگسازی اطمینان کامل پیدا کرده باشد. مطمئن‌ترین و درست‌ترین راه شیوه‌هایی است که در آثار باخ مرتباً به کار گرفته و تکرار شده است. تمرین‌ها از آثار باخ گرفته شده است و گاهی ضرورت ممکن است در آنها چند نت تغییر کرده یا حذف شده باشند.

این کتاب می‌کوشد تا دانش شما را در گستره‌ی کنترپوان تنال به مرحله‌ای

6. Kent Kennan (1913-2003)

7. Walter Piston (1894-1976)

8. Bach, *Two- and Three- Part Inventions*.

9. Bach, *Das Wohltemperierte Klavier*.

برساند تا بتوانید انوانسیون‌های دو و سه صدایی در شیوه‌ی باخ تصنیف کنید و این ممکن نخواهد بود مگر آنکه هم‌زمان و در کنار آن «فرم» را نیز به‌خوبی فرا گیرید. هدف من از نوشتن این رساله نه آماده کردن هنرجویان برای ورود به دانشکده‌ها و مدرسه‌های موسیقی که آماده کردن و آموزش آنها برای دریافت و درک دانش و هنر آهنگسازی است تا دانشجویانی که امکان تحصیل در دانشکده‌های موسیقی باخترزمین را ندارند نیز دانش کلاسیک آهنگسازی را بیاموزند.

جای بسی افسوس است که طرح درس‌ها و آموزش دانشگاهی موسیقی ما هنوز به همان و نظام‌مند نیست و دانشجوی علاقه‌مند جز با تلاش شخصی و احتمال بهره‌بردن از کلاس‌های کمکی بیرون از دانشگاه، علوم موسیقی دنیا را نتواند آموخت. امیدوارم تا نگارش و چاپ این آثار، راهنما و کمکی برای هنرجویان علاقه‌مند به یادگیری دانش موسیقی باشد.

از شورجی‌ها آقام که جمع‌آوری اولیه‌ی نوشته‌ها و یادداشت‌هایم را انجام داد؛ اشکان بهرامی، استاد دانشگاه، الناز سیدی، فرخ صابری، آرش عباسی، سعید علیجانی، فریدون لاجی، پروین فریدنژاد، بابک کریمی، پریسا واعظ‌قمصری و دوست ارجمندم مجید منصوری. در هر یک به‌نحوی در آماده‌سازی کتاب نقش داشتند سپاس گزارم.

علیرضا مشایخی

استاد و عضو هیأت علمی دانشکده‌ی موسیقی و نمایش

رئیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران

بهار ۱۳۸۵ خورشیدی، تهران